

Hin sosialistiska hugsjónin ger landnám í Føroyum

Tað fyrsta ið alment kom fram í Føroyum, sum litað var av teirri sosialistisku hugsjón, mundi vera hinumegin aldamót. Ja, so undarliga tað kanska ljóðar, stakk henda hugsjónin seg upp í »Føringatiðindi«, men tað hendi bert hesa einu ferðina. Tað var Kristin í Geil, seinri kendur sum hin óræddi blaðstjórin á »Tingakrossi«, ið har hevði fingið eina yrking tikna upp í blað »Føringafelags« undir merkinum »SATYR«.

Yrkingin byrjaði við hesum orðum »Angistur á kvirru nátt« og endaði við hesum reglum, ið vóru sum ein knýttur nevi í andlit á samfelagnum — teimum ráðandi —

»Skamm yvir tað samfund, ið bjóðar sínum trælum gift fyri mat.«

Tað lýsti gjøgnum alla yrkingina, at hann var í opposisjón til samfelagið, ella samfelagsskipanina. Fyri honum vóru tað longu tá tveir partar, teir ráðandi og so trælirnir — arbeiðarastætturin. — Kristin kom ikki aftur í »Føringatiðindi«, men til fólkafundin í Mannafallsdali — eisini hinumegin aldamót ið yrkti hann ein fundarsang, har ið henda sama sosialistiska hugsjónin, sum í yrkingini frammanundan, lýsti av eldhuga fyri sosialistiskari — ella radikalar — rørslu. Og í hesum sangi tekur Kristin í Geil soleiðis til:

»Heilaga rættferð og frælsi á jørð
send yvir hav tinar logandi brandar,
ikki sum áður við drepanið svorð,
men við kunnskans og kærleikans andar.
Lýsið titt virki
í skúla og kirkju,
tá birtist ljósi á tíð yvir land!«

Fyrsta atsóknin

hjá arbeiðsmannunum

Enn er eingin »Tingakrossur« komin, men dansk blað komu til landið, mest sum makkulaturur, til at pakka inn í, og millum hesi bløðini bar tað eisini á at »Social-Demokraten« kom — og hesi bløðini fullu summi á góða gróðragrund. Ein, ið kanska mest var ávirkaður av tí, ið hann hevði lisið í hesum blað, var Óli á Kák (Ole Udbo). Hann tosaði við felagar sínar á arbeiðsplássinum og eggjaði teimum til í felag at mæta hjá arbeiðsgevaranum og krevja 20 oyru um timan (lønir var bert 16 oyru), og um teir ikki fingtu tað, so skuldu teir fara heimaftur.

Sum sagt so gjørt. Morgunin eftir møttu allir í handilshúsinum hjá arbeiðsgevaranum og stillaðu seg nakað frá skivuni. Og so kom arbeiðsgevarin av skrivstovuni, helst eitt sindur ilskur, tí teir stóðu her og ikki vóru farnir til arbeiðis. Tá steig Óli á Kák fram til skivuna, og segði arbeiðsgevaranum, at teir vóru samdir um, at vilja hava tjúgu oyru um timan, annars fóru teir til hús. Svartið, ið Óli fekk frá arbeiðsgevaranum var, at hann kundi fara heim, um hann ikki vildi arbeiða! Óli fór! Men tá ið arbeiðsgevarin so spurdi hinar, um teir ikki vildu fara til arbeiðis, ja, so fóru teir aftur til arbeiðis fyrri tey somu 16 oyruni um timan. — Soleiðis endaði hin fyrsta atsóknin hjá arbeiðsmannunum í Havn, fyrri at fáa 20 oyru um timan. Óli kom á svartalistan, og var ongantíð afturbíðin til arbeiðis hjá hesum sama handilshúsið.

»Krossur« kemur — blaðstjórin stevndur

So kom »Tingakrossur« við tí nýggja árhundraði og við nýggjum frælsisvónum fyrri hitt trælkaða fólk. Og »Krossurin« rendi seg longu í sínum fyrstu døgum harðliga á teir ráðandi, embætismannastættina, at Kristin í Geil varð stevndur, og dømdur til at gjalda 700 kr. í skaðabætur. Hetta var nógvur peningur tá, og hvørki blaðstjórin Kristin í Geil ella partafelagið »Fram« hevði ráð at gjalda tilíkar stórar skaðabætur, sum eingin annar fekk nakra nyttu av, uttan hin danski politikassin.

Sagan var í stuttum henda: 2 ungir arbeiðsmannasynir høvdu skotið nýggjarið inn heldur harðliga og politið tók teir, og vórðu teir dømdir at gjalda 10 og 15 kr. í sekt. Kristin í Geil kom at verða so sintur, tá ið hann í Krossinum segði frá hesum, at hann bar saman hesar báðar livsglaðu dreingirnar, ið dømdir vóru fyrri at hava stuttleika sær ein nýggjarsaftan, við synir embætismanna, ið gingu í handlarnar at »rapsa« — men tá var lógin bæði blind og deyv! — Sorinskrivarin Bang slapp ikki at døma í sakarmálinum móti »Tingakrossi«, tað skitna arbeiði fekk C. C. Danielsen, sum tá sat á skrivstovuni. Ein skuldi trúð, at hetta skuldi gera blaðstjóran á »Tingakrossi« eyðmjúkan, men so var ikki. Hann setti altíð fingurin á, tá ið hin minni menti kom illa fyrri av einari ella aðrari orsök. Hann daldi ongantíð fyrri síni viðföddu kenslu fyrri teimum, ið illa koma fyrri ella líða hungur og hall. — Men neistan, frælsisneistan, hevði hann blakað millum hina føroysku arbeiðara- og fiskimannafjeldina.

Royndu eitt

sosialistiskt blað — men ...

Umframt eitt litlið prik viðhvørt og eitt sterri prik aðrar tíðir, hoyrdist litlið um tær sosialistisku hugsjónir, ið vóru farnar at gera seg galdandi suðuri á meginlandinum. Jú, tað var onkur, ið sang »Brátt lýsir í Eystri«, sosialistasangin, sum Kristin í Geil hevði týtt úr danskum. Tað var ein sangur, sum fangaði.

Í 1911 komu triggir unglingar saman í »Kaffistovuni« — Húsin hjá Trinu í Sandi — í Havn, og talaðu saman um at geva út eitt litlið blað, sum í skapi og innihaldi skuldi vera nakað í tí anda sum »Corsaren« hjá Goldsmidt. Hetta var kanska at fljúgva nakað høgt, hildu teir, og nýttu so »Ravnin« sum fyrmynd. »Ravnin« var satiriskt skemtiblað. Tó hildu hesir unglingar seg ikki til at kunna halda sama fløgið sum ravnurin, og tí skuldi blaðið eita »Krákan«. Maurentius varð settur sum blaðstjóri, Kristoffur Ziska, sum teknari og Andrias Hansen, sum blaðstjórnskrivari. Samráðst var við Kristin í Geil, um at verða við at leggja blaðið til rættis, og Elias Poulsen (Eliasar í Pállstovu úr Mikladali) skuldi bæði teknað og gera høvðið.

Men henda ætlan hugagóðu unglinga fall niður fyrri — »Krákan« fór ongantíð á flog, og tað hevði sínar grundir. Maurentius fór til skips og sigldi norðuri í

Vági, Kristoffur Ziska fór eisini til skips við »Olivi«, sum gekk burtur á Suðurlandinum. Eftir sat so Dia, sum altíð var hin stilli og siðligi unglingin, og sum vituligt leit hann sær ikki hetta til einsamallur. Eliasar goymdi høvðið á blaðnum í fleiri ár. Men »Krákan« varð beinskerd, beint sum hon hevði verið búgvín at fljúgva.

Gera sosialistiskan felagsskap

Hin næsta royndin var at fáa í lag ein litlan felagsskap, ein frælslyntan og hugnaligan felagsskap. Hetta bar betur til. Felagið varð skipað sum ein lesirungur — har varð lisið og tjakast. Felagið fekk navn ið »Tjakfelagið«, og byrjaði við 7 ella 8 limum. Teir, ið her fóru, vóru J. P. Davidsen, N. A. Ejdesgaard, Maurentius Viðstein og Chr. Skylv Hansen (sonur Jóhannu Mariu Skylv Hansen) og har komu so við og við fleiri limir. Men har væntaði upplýsandi sosialistiskur lesnaður, og so skrivaði Chr. Skylv til Borgbjerg eftir tilfarið til lesnað og tjak — og væl bar til. »Social-Demokraten« kom, og blað teirra ungu donsku sosialista »Fremad« kom eisini — og hesi bløðini komu regluliga. Haraftrat fann Kristin í Geil bæði eitt og annað á síni stóru bókahill, sum hann helt koma til nyttu í felagnum — og nú var »Tjakfelagið« væl útbúgvíð til at hava tjak, lesa og kanska skriva onkra blaðgrein í »Tingakross« ella »Social-Demokraten«, og hetta varð gjørt so av og á.

Fekk heilar 50 limir

»Tjakfelagið« vaks so við og við, og talið á limum var komið upp á 50, tá ið heimsbardagin í 1914 brast á. Tá vóru eisini stundir til at tjakast við fólk bæði á gøtuni og á arbeiðsplássi — og hetta var eisini gjørt, og tað so dúgliga, at felagið kom »í ringt orð«, tí teir skuldu avskaffa kong og mangt annað, sum verri var. Bløðini høvdu longu gjørt sína nyttu, og tá ið so hitt norska »Klassekampen« og tey svensku bløðini »Stormklockan« og »Brand« komu afturat, so hevði felagið nógv andaligt lóður til at berjast móti afturhaldinum, hini kapitalistisku samfelagsskipanini við. Bardagin, ið beint var brostin á, var ein vøksturinn á tí kapitalistiska trænum, varð hildið fram fyrri fólk, ikki bert í Havnargøtum og á arbeiðsplássum, men hetta var harðliga hildið fram av J. P. Davidsen á einum fólkafundi á Gøtueiði — og felagið kom í bløðini. »Tingakrossur« skrivaði um nýggjar tónar, og mælti til at fáast »við okkara egnu Pappenheimarar«, meðan »Dimmalætting« við gráturødd bað fólk fara seg, tí hetta var »udslag af en ung-socialistisk forening i Thorshavn«. Tað var ikki bert »Dimma«, ið var skøkk, men fólk ristu á høvðinum mangastaðni um alt Føroyaland, um henda »vill-leidda« ungdom.

Havnar Arbeiðsmannafelag verður stovnað

Nei, kongur fekk frið fyrri »Tjakfelagnum«, men »Pappenheimararnir«, sum »Tingakrossur« hevði á máli, máttu í grasið bita hin 16. januar í 1916, tá ið »Havnar Arbeiðsmannafelag« varð stovnað. Tá fingtu arbeiðsmenn endiliga 25 oyru um timan, og Óli á Kák slapp aftur til arbeiðis, javnt við aðrar arbeiðsmenn, har ið tað so var.

»Havnar Arbeiðsmannafelag« var á vøksturinn av arbeiði »Tjakfelagsins« millum arbeiðsmenn bæði á gøtuni og á arbeiðsplássunum. Tað var tí eisini skilligt, at skuldi nakar koma í fyrstu nevnd arbeiðsmannafelagsins, so komu tað at vera fremstu menn »Tjakfelagsins«. Har kom J. P. Davidsen at verða formaður og Kristin í Geil kom at verða arbeiðsmannafelagsins fyrsti skrivari. Hann hevði tað uppiborið, tí so dyggur stuðul hevði hann verið teimum ungu, ið so fáir høvdu skipað seg í felag, við tí endamáli, at fremja sosialistiska upplýsing millum arbeiðarar, so teir kundu taka seg saman og verja síni egnu áhugamál. Á Tveroyri varð árið fyrri stovnað eitt arbeiðsmannafelag við navninum »Enigheden«, nú »Fylking«.

Felagið fær tveir veingir

Um »Tjakfelagið« skal verða sagt, at her livdi undir fjelini til tess at »Havnar Arbeiðsmannafelag« varð stovnað. Millum høvðsbøkurnar, ið nýttar vóru bæði at lesa úr og hava framm til tjak, er vert at nevna Camille Flamerions »Verdens Undergang«, Borgbjerg og C. E. Jensens »Socialdemokratiets Aarhundrede«, Wilhelm Liebknechts »Socialismens 10 Bud«, ja, eisini var Darwin og hansara visindaliga »skaparverk« havt til umrøðu á felagsins fundum. — Tá Karl Liebknecht á týska ríkisdegi atkvøddi imóti, at veita pening til krigsforsluna hjá Wilhelmi keisara, kom nýggjur kvøkkur í teir sosialistisku flokkarnar um allan heim — og hesin kvøkkur kom eisini á teir ungu í »Tjakfelagnum«. Har komu at vera líkasam 2 veingir, sum kortini stóðu væl saman í felagsskapinum. Meirilutin (J. P. Davidsen) helt seg til teir gomlu í teirri sosialistisku stevnu, meðan minnilutin (Maurentius Viðstein) fylgdi hinum nýggja strateginum við hug — og hevur alt síðani verið úti á vinstra vongi.

Stauning vitjar

Meðan Johs. Guttesen var formaður og M. S. Viðstein var skrivari í 1925, kom danski ríkisráðharrin Th. Stauning til Føroya at ferðast. Hann hevði havi til at vera á nevndarfundi hjá arbeiðsmannafelagnum, umframt at hann eitt kvøldið helt røðu á felagsfundi, sum nevndin skipaði fyrri í avhaldshúsinum. — Seinri kom fólkatingsmaðurin Hans Nielsen, til Føroya — í samráð millum felagsnevndina og Socialdemokratisk Forbund í Danmark, at halda nakrar upplýsandi fundir, í teirri ætlan at kveikja liv aftur í hin sosialistiska felagsskapin, sum